

ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ РОЗВ'ЯЗУВАТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАДАЧІ

Розглядається проблема методів та еттики розв'язання соціально-педагогічних задач у контексті професійно-педагогічної підготовки соціальних педагогів.

Суспільні тенденції гуманізації змісту, методів, форм педагогічного процесу, орієнтація на врахування індивідуальності кожного учня існують у прямій залежності від особистості педагога, розвитку його творчого потенціалу. Одним із показників професійної готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності є уміння виробляти і самостійно приймати оптимальні рішення в педагогічних ситуаціях. В системі нових виховуючих відносин визначальним є особистісно-середовищна взаємодія суб'єкта, міжособистісні відносини в соціумі. Недоцільно охоплювати все життя учня межами школи, необхідно розширити коло його соціальних зв'язків і на колективному, і на індивідуальному рівні.

На основі понять соціальної ситуації розвитку особистості, педагогічної задачі, мети навчання та виховання сформулюємо поняття соціально-педагогічної задачі.

Соціально-педагогічна задача – це подана у визначених умовах, детермінована соціальними чинниками мета професійної діяльності вчителя, яка передбачає різнобічне розкриття і збагачення особистісного потенціалу кожного учня в процесі його життєдіяльності.

Успішне розв'язання соціально-педагогічної задачі (ситуації) - одна з умов організації педагогічно доцільної суб'єкт-суб'єктної взаємодії. За змістом педагогічного розв'язку можна визначити глибину проникнення вчителем у сутність соціально-педагогічних проблем, про якість аналізу соціально-педагогічної задачі, осмислення її й розуміння. Оцінка змісту процесу розв'язку допомагає визначити рівень професійної майстерності вчителя.

Основою виділення необхідних професійних умінь стала технологія розв'язку соціально-педагогічних задач різних типів, а саме етапи розв'язку: підготовчий, діагностичний, проектувальний, виконавчий, узагальнено-оцінний. На основі вказаних етапів мають сформуватися соціально-перцептивні, аналітико-діагностичні, проектувальні, організаційно-стимулюючі, конструктивно-прогностичні професійні уміння розв'язувати соціально-педагогічні задачі.

Процес підготовки майбутніх учителів до розв'язання соціально-педагогічних задач має наступні компоненти: цільовий, змістовий, технологічно-процесуальний, контроль-оцінний.

Охарактеризуємо більш детально виділені компоненти.

Цільовий компонент. Головні цілі процесу підготовки вчителя до соціально-педагогічної діяльності спрямовані на формування професійних знань та умінь, цілісного уявлення про професійну діяльність, стимулювання їх самостійності, активності, творчості. Модель спеціаліста виступає як результат діяльності, представлений як система навчальних проблем, ситуацій, задач соціально-педагогічного змісту. Технологічний процес підготовки майбутнього вчителя до соціально-педагогічної діяльності, розв'язання множини соціально-педагогічних задач являє собою поєднання двох складових частин: діяльності викладача та діяльності студента.

На думку А.О.Вербицького, оволодіння методами і засобами діяльності не зводиться до самої діяльності і не тотожне їй. Необхідно створити відповідні умови, за яких засвоєні знання набудуть розвиненої практики їх використання стосовно логіки предмету тієї чи іншої професійної діяльності [2:58].

Таким чином, у межах цільового компоненту змістом (завданнями) діяльності викладача є:

- створення позитивної мотиваційної установки у студентів на оволодіння технологією розв'язання соціально-педагогічних задач;
- створення сприятливих умов для засвоєння теоретичних основ і методичного інструментарію розв'язання соціально-педагогічних задач (дидактичного середовища);
- організація навчального процесу, де б студент був у позиції суб'єкта, що усвідомлює цінність соціально-педагогічного досвіду та його професійно-компотентного використання на практиці;
- сприяння підвищенню рівня сформованості професійних умінь розв'язувати соціально-педагогічні задачі.

До змісту діяльності студентів включається: оволодіння основами знань як передумова успішного засвоєння технології розв'язання соціально-педагогічних задач; творчий підхід до виконання завдань, висока трудова активність, ініціатива, самостійність та добросовісність; розвиток умінь соціальної взаємодії і спілкування.

Змістовий компонент. Традиційно вважалось, що зміст підготовки спеціаліста зводиться до тріади - знання, уміння, навички, які утворюють знакову систему, що знайшла своє відображення в текстах підручників і навчальних посібників, задач, алгоритмів і програми дій, які засвоюється студентами.

І.Я.Лернер виділив нові компоненти змісту освіти (стосовно змісту загальної середньої освіти) - досвід творчої діяльності і досвід емоційно-ціннісного ставлення до дійсності. З цієї позиції випливає, що зміст освіти має подвійну природу: з одного боку, це соціальний досвід, відображений у предметній формі програми, підручника, а з іншого - діяльність студента (учня) з цим формалізованим досвідом, організована з допомогою діяльності викладача.

Н.Ф.Гализіна вважає, що при організації засвоєння будь-яких знань потрібно, насамперед, спланувати діяльність, до якої вони мають увійти і яка забезпечить досягнення мети. Іншими словами, «...при побудові змісту навчання необхідно передбачити всі головні види діяльності, необхідні для роботи з даними знаннями, для розв'язання задач, що складають мету навчання» [3].

Тому, відповідно до принципу єдності змістового та процесуального боку навчання під час проектування змістового компоненту ми не лише виділяли зміст сам по собі (в обсязі вивчення курсу педагогіки), але й спосіб передачі студентам і засвоєння ними змісту, через комплекс спеціально добраних навчальних завдань (соціально-педагогічні задачі, вправи, тести тощо).

Змістовий компонент вміщує три аспекти: соціальний, професійно-педагогічний, методичний.

Соціальний аспект включає: знання ідей, теорій, концепцій, законів та закономірностей розвитку соціально-педагогічних явищ; знання соціально-педагогічних чинників і фактів соціалізації особистості школяра; знання головних соціально-педагогічних проблем, що спричинюють виникнення конфліктів.

Професійно-педагогічний аспект включає: систему загальнопедагогічних знань і умінь; знання структури, головних функцій та особливостей соціально-педагогічної діяльності вчителя; розвинене професійне мислення; моральні емоційно-вольові якості.

Методичний аспект включає: знання структури, властивостей, типології, алгоритму та етапів розв'язку соціально-педагогічної задачі; знання системи засобів, форм та методів розв'язання соціально-педагогічних задач.

Технологічно-процесуальний компонент. Підґрунтям діяльності викладача в межах цього компоненту є організація і управління процесом оволодіння студентами технологією розв'язання соціально-педагогічних задач, що включає: підготовчий, тренувальний і творчий етапи.

Діяльність студентів - творче виконання практичних завдань, самостійна та індивідуальна робота.

Як вже зазначалось, здійснюване нами дослідження проводилось у процесі вивчення курсу «Педагогіка» в педінститутах. Було проаналізовано зміст навчального матеріалу з метою введення нових знань для експериментального навчання, що стосувалося наукового дослідження; визначився зміст інформації щодо соціально-педагогічних проблем, а також чинники, головні закономірності розвитку соціально-педагогічних явищ; щодо структури і типології соціально-педагогічних задач та методичного інструментарію для їх розв'язання. Була здійснена розробка завдань та вправ, добирались соціально-педагогічні задачі для практичної частини дослідження.

Підготовчий етап передбачав оволодіння студентами головними теоретичними знаннями з курсу педагогіки. Завданнями підготовчого етапу стало дослідження особливостей застосування студентами алгоритму розв'язку соціально-педагогічних задач, допомога у засвоєнні теоретичних і операційних знань, що лежать в основі механізму розв'язання цього типу задач. На цьому етапі здійснювалось також розв'язання соціально-педагогічних задач найнижчого ступеня складності (інваріантного характеру), виконання педагогічних вправ, тестових завдань.

Тренувальний етап характеризувався подальшим поглибленням теоретичних знань, розв'язанням студентами типових соціально-педагогічних задач підвищеного рівня складності (репродуктивного, прогностичного та конструктивного). Завдання цього етапу були спрямовані на подолання стереотипів суб'єкт-об'єктних відносин вчителя та учнів, вчителя та батьків; розширення категорійного апарату педагогічного мислення студентів, сприяння його активному розвитку; організацію завдань для самостійної роботи, питома вага якої упродовж навчання постійно збільшувалася. Використовувались тестові завдання, педагогічні вправи, ділові ігри, соціально-педагогічні задачі різних ступенів складності.

Творчий етап вміщував розв'язання студентами соціально-педагогічних задач, які моделювали б професійний контекст діяльності вчителя. На цьому етапі студенти розв'язували соціально-педагогічні задачі найвищого ступеня складності - творчого характеру (проектування власної гіпотези розв'язання задачі, її наукове обґрунтування, бачення місця ситуації у цілісному навчально-виховному процесі). Студенти також самостійно створювали соціально-педагогічні проблеми, комбінуючи різні варіанти їх розв'язання.

Контрольно-оцінний компонент. Упродовж всього періоду навчання здійснювався контроль та корекція перетворення навчальної діяльності у професійну. Контролювався рівень засвоєння знань, хід і результати дій на основі засвоєних знань, рівень сформованості пізнавальної професійної діяльності в цілому, в разі необхідності вносилися корективи.

У дослідженні велика увага зверталася на розробку системи завдань, основу якої складає розроблена типологія соціально-педагогічних задач. Для ефективного застосування системи навчальних завдань ми виходили з наступних дидактичних умов:

- структура кожного завдання (як і соціально-педагогічної задачі) була дещо складніша, ніж структура предметних знань і умінь студентів з тим, щоб завдання виконували свою розвиваючу, виховну і навчальну функції;
- завдання були взаємопов'язані, соціально-педагогічні проблеми, що в них розв'язуються, поступово ускладнювалися з урахуванням рівня знань та умінь студентів;
- розв'язання завдань здійснювалось на вербальному та невербальному рівнях.

Розробка системи навчальних соціально-педагогічних задач передбачала також врахування таких характеристик, як утруднення та ступінь складності, що теж виступає як дидактична умова застосування. Ступінь складності задачі ми розуміємо як складність процесів її розв'язку. Виходячи з цього положення, за ступенем складності виділяємо соціально-педагогічні задачі: *інваріантного* характеру (вибір правильного розв'язку із запропонованих і обґрунтування свого вибору); *репродуктивного* (психолого-педагогічний аналіз ситуації і

висунення стандартних розв'язків); *творчого* характеру (проекування власної гіпотези розв'язання задачі, її наукове обґрунтування, бачення місця ситуації у цілісному виховному процесі).

Для визначення ступеня утруднення ми виходили з позиції Г.О.Балла, котрий пояснював цю характеристику задачі на основі взаємодії об'єктивних і суб'єктивних факторів. До об'єктивних він відносив предмет задачі, вимоги та умови, в яких має здійснюватись розв'язок задачі. До суб'єктивних - здібності та підготовку особи, що розв'язує задачу, її мотиви та установки, ставлення до задачі, фізичний та психічний стан. [3:118-120].

Важливо також виділити головні дидактичні функції соціально-педагогічних навчальних задач: формування методології і володіння соціально-педагогічними знаннями; формування професійних педагогічних навичок та умінь як головна функція; формування професійно значущих психічних якостей особистості і, перш за все, розвиненого педагогічного мислення, який ми тлумачимо як сукупність таких властивостей, як критичність, самостійність, гнучкість, організованість, глибинність, ґрунтовність, оригінальність, технологічність тощо; діагностична (психолого-педагогічний аналіз і сам розв'язок студентами соціально-педагогічних задач дає можливість отримати різнобічну інформацію стосовно рівня професійного розвитку студента),

Соціально-педагогічна задача дає можливість конкретизувати пошук загальних закономірностей навчально-виховного процесу стосовно даної ситуації. Розв'язуючи соціально-педагогічні задачі, вчитель включається в самостійну пошукову діяльність - він пізнає раніше невідомі властивості своїх учнів як суб'єктів педагогічної взаємодії, розкриває причинно-наслідкові зв'язки соціально-педагогічних чинників, знання яких дозволяє більш глибоко орієнтуватися у педагогічних явищах, оволодіває новими способами, методами, прийомами вивчення фактів, закономірностей, теорій.

Уміння розв'язувати соціально-педагогічні задачі розглядається нами як педагогічна дія, котра є не лише елементом структури навчально-пізнавальної діяльності студента, але й вихідною одиницею його творчого професійного мислення.

*****

1. Балл Г.А. Теория учебных задач: Психолого-педагогический аспект. – М., 1990. – 184с.
2. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход: Методическое пособие. – М., 1991. – 207с.
3. Талызина Н.Ф. Методика составления обучающих программ. – М., 1980. – 127с.

Матеріал надійшов до редакції 11.09.2000 р.

Ковальчук В.А. Формирование у будущих педагогов системы профессиональных умений решать социально-педагогические задачи.

Рассматривается проблема методов и методики решения социально-педагогических задач в контексте профессионально-педагогической подготовки социальных педагогов.

Kovalchuk V.A. Formation of the System of Professional Skills of the Future Teachersto Solve Social and Pedagogical Tasks.

The article considers the methods of solving social and pedagogical tasks in the context of social teachers' professional and pedagogical training.